

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ДИРИГЕНТІВ ХОРУFEATURES OF FORMATION OF PROFESSIONAL CULTURE
OF FUTURE CHOIR CONDUCTORS

У статті висвітлюється питання вдосконалення та формування професійної культури майбутніх диригентів хору, яка могла б у майбутньому відповідати стандартам освіти. Виокремлюється важливість ролі професійної культури майбутніх диригентів, принцип якої полягає у підвищенні рівня загальної культури особистості майбутнього фахівця, у психолого-педагогічному формуванні творчого мислення, самореалізації в майбутньому професійному спрямуванні, у створенні умов особистісного формування майбутніх фахівців. Вказано на актуальність проблеми підготовки майбутніх хорових диригентів і формування їхньої професійної культури. Сьогоднішність вимагає її оновлення на професійній основі шляхом посилення практичної спрямованості, формування професійної культури, зберігаючи її фундаментальність. Розглядає питання активізації навчально-виховного процесу в навчальних закладах культури й мистецтва, формування здатності майбутніх фахівців використовувати фундаментальні фахові знання у своїй прикладній діяльності, формування та розвиток мотивації диригентів хору до професійного самовдосконалення, особливості організації підготовки майбутнього фахівця для більшої ефективності забезпечення психолого-педагогічного та гуманістичного виховання майбутніх фахівців у навчальному процесі в умовах музичного навчального закладу, розглядаються питання організації самостійної пізнавально-пошукової діяльності, висвітлюються проблеми поліпшення рівня культури, принципи формування професійної культури тощо. У статті наголошується на специфіці формування професійної культури майбутніх диригентів, методи формування фахової компетентності диригентів, педагогічні підходи та дидактичні прийоми організації особливостей формування професійної культури засобами гуманітарної підготовки. Підсумовуються педагогічні, виховні принципи, робляться висновки про принципи формування професійної культури.

Ключові слова: музична освіта, фахівець, гуманізація, професійна культура, хорове мистецтво, диригент.

The article focuses on the need to improve the formation of professional culture of future choir conductors, which could meet the relevant standards. The role of professional culture is considered, the purpose of which is to increase the level of general culture of the individual through: the formation of creative thinking; realization of professional orientation of the content of education; disclosure of professional qualities; creating conditions for the development of personal qualities of future professionals. The problem of training choral conductors is actualized, considering the issues of organizational connection of professional training with the requirements of the modern educational paradigm to professional education. Today it requires updating on a professional basis by strengthening the practical orientation, the formation of professional culture, while maintaining its fundamentality. Considers the activation of the educational process in educational institutions of culture and art, the formation of the ability of future professionals to use fundamental professional knowledge in their applications, the formation and development of motivation of choir conductors for professional self-improvement, features of training future professionals, psychological, pedagogical and organizational approaches ensuring the effectiveness of humanistic education in the process of personality-oriented learning in a music school, the problem of organizing independent cognitive, exploratory activities, as well as the problem of improving the level of culture in the application of acquired skills, technology of professional culture, etc. The article reveals the peculiarities of the formation of professional culture of future professionals, ways of forming professional musical competence of choral conductors, pedagogical approaches and methods of effective organization and management of the educational process. Scientific and methodological data, own observations are generalized and a number of provisions, principles, conclusions are put forward for establishment of laws of choral pedagogy.

Key words: music education, specialist, humanization, professional culture, choral art, conductor.

УДК 378.14:78
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/35.18>

Камінська М.М.,
доцент кафедри музикознавства
та хорового мистецтва
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Своєрідність хорового мистецтва основана на розумінні сутності музики, оскільки посідає особливе місце в будь-якій культурі.

Професійна культура – інтегральна якість особистості фахівця, умова й передумова ефективної професійної діяльності та професійного самовдосконалення [4, с. 85].

У сучасному суспільстві зростає беззаперечна роль формування та розвитку духовного та емоційного зростання людей, яке переростає у вкрай необхідну потребу формування морально-ціннісних відносин, що мають безпосередній вплив на професійну культуру. Ця проблема вимагає раці-

онального підходу до організації педагогічних засад і дидактичних методик щодо підготовки майбутніх диригентів хору. Для повноцінного ефекту розв'язання цих завдань, а саме формування засад гуманності, моральних переконань, професійних якостей, набуття практичного досвіду, необхідного для формування професійної культури. Виховання моральних принципів передбачає насамперед формування духовного світу майбутніх фахівців; врахування основних засад становлення та професійного розвитку їхнього світогляду, гуманістичних переконань; постійне збагачення професійних знань; вироблення свідомого ставлення до навчання, самоосвіти; виховання

психологічної стійкості та позитивних емоцій від хорової діяльності; розвитку гідності та громадянської позиції; гуманістичне спрямування змісту, методів і форм навчання тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження компонентів музичного мислення з позицій інтонаційного підходу (А. Заруба, В. Радзівон, Л. Самсонідзе, Ю. Шмалько), визначення музичного сприйняття як функції музичного мислення (Б. Асаф'єв, М. Арановський, С. Раппопорт, В. Медушевський), уточнення функціональної ролі музичних здібностей у розвитку музичного мислення (І. Гринчук, В. Жданова, І. Казуніна, О. Красотіна), комплексне виховання мислення музикантів у навчальних закладах (Н. Антонєць, І. Гальперін, Ю. Полянський, Г. Ципін), обумовлення специфіки музичного мислення активним самовираженням особистості (І. Казуніна, Н. Сулова), розроблення педагогічних технологій формування музичного мислення майбутніх музикантів-виконавців (О. Бурська, Н. Мозгальова, А. Корженевський, В. Крицький). У сучасній музичній педагогічній теорії і практиці феномен фахового музичного мислення досліджується в різних аспектах (І. Гринчук, М. Давидов, Л. Яковенко). Сучасні педагогічні дослідження О. Олексюк, М. Олійник, О. Рябової, Т. Смирнової зумовлюють своєрідність музичного мислення активним самовираженням особистості в навчальній діяльності. Визначення ключових інтегрованих і спеціальних компетентностей особистості активно обговорюється в музично-педагогічній науці (К. Кабріль, Н. Попович, А. Растрігіна, В. Сокальська, Я. Сверлюк). Нерозв'язаною проблемою сучасної вищої мистецької освіти залишається виявлення якісних характеристик фахового музичного мислення у формуванні професійної культури майбутніх диригентів хору.

Серед наукових досліджень, що присвячені проблематиці формування професійної культури майбутніх фахівців, зокрема в музичній освіті, вивчалися та досліджувалися такі проблематики: розвиток особистості (О. Апраксина, Б. Асаф'єв, Н. Ветлугіна, Л. Гродзенська); професійна підготовка (Л. Арчажнікова, В. Муцмаєр, О. Олексюк); педагогічна майстерність (Н. Белова, Р. Кузьменко); сформованість музичної культури (О. Гордійчук, Н. Гузін, Я. Радзицька, Тельчарова, Л. Хлебнікова, Г. Шостакович) та інші.

Проблема хормейстерського професіоналізму часто обговорюється в тому чи іншому вигляді у хорових монографіях, статтях, підручниках, методичних розробках. Цікаві, глибокі і практично важливі зауваження про характер діяльності та професійні якості диригента-хормейстера знаходимо в наукових і науково-методичних працях Г. Дмитревського, А. Єгорова, Д. Загрецького, В. Ільїна, С. Казачкова, М. Колесси, В. Краснощєкова, Д. Локшина, В. Мартинова, А. Мархлев-

ського, Я. Медина, В. Мініна, К. Ольхова, К. Пігорова, К. Птиці, В. Соколова, А. Серебрі, В. Чернушенко, П. Чеснокова, Л. Шаїнової, В. Шипа та інших учених. Аналіз спеціальної літератури свідчить, що проблема професіоналізму хормейстера привертає широку увагу й розглядається в найрізноманітніших аспектах (найбільш виразно в методичному, історичному і критико-публіцистичному ракурсах); вона ще поки не стала предметом самостійного теоретичного аналізу. Особливо відчувається недостатність психолого-педагогічних і культурологічних досліджень.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Професійна культура реалізується тільки через суб'єктний вияв, тобто є «складним інтегральним утворенням в цілісній структурі особистості фахівця, що <...> може формуватися лише в контексті соціальної, суспільно-корисної діяльності» [3, с. 83].

Значення професійної культури як багатогранного явища, що характеризується взаємозв'язком процесуальних форм, видів професійної діяльності та культури розкриває О.О. Траверсе [6, с. 242]. Усі її структурні компоненти, функції, системи освоєння та створення, збереження й поширення спрямовані на формування та розвиток конкурентоспроможності майбутніх фахівців.

Мета статті полягає у вивченні й аналізі важливих якостей формування професійної культури майбутніх диригентів хору.

Виклад основного матеріалу. Від майстерності диригента залежить якість звучання хору або оркестру. Помах диригентської палички - і музикати стають єдиним цілим. Знання, які здобуваються у навчальних закладах, несуть певну смислову функцію, що зумовлює виникненню професійно спрямованої мотивації. Поступовий перехід у межах професійної підготовки від навчальної діяльності до професійної забезпечує поетапну трансформацію мотивів із навчальних у професійні. Найбільш ефективний процес професійної підготовки вважається лише тоді, коли простежується взаємозв'язку професійного навчання із професіоналізацією майбутнього фахівця. Формування особистості фахівця забезпечується синтезом можливостей, здібностей, активності та вимогами діяльності.

Посилення і вдосконалення практичної спрямованості в підготовці хорового диригента формують здатність випускника бути мобільним у новій професійній і життєвій ситуації, ефективно, впевнено і результативно діяти, спираючись на відповідні фахові знання, творчі здібності та практичний досвід [5, с. 678].

Професіоналізм як комплекс особистісних властивостей є складником професійної культури, тією якістю майбутнього фахівця, що дозволяє їй досягти позитивних результатів. Позитивність

результатів – поняття досить відносне, адже професіоналізм дуже часто інтерпретується як поняття оціночне. Воно може бути пов'язане з позитивними результатами діяльності, або тільки з високими, чи навіть лише з видатними «продуктами» дій професіонала. Загальний і професійний розвиток особистості є невіддільним складником професіоналізму, що передбачає формування специфічних видів трудової активності людини. Можна вважати, що професіонал – це не просто фахівець у певній галузі трудової діяльності. Професіоналізація передбачає: включення особистості в професійну діяльність, наявність вимог до професійної освіти та рівня кваліфікації, існування суспільної потреби у професійному вдосконаленні, формування належного рівня професійної культури.

У наукових працях вітчизняних учених простежується тотожність понять «професійна культура» та «педагогічна культура». Тому проблема формування професійної культури майбутнього вчителя розглядається ними як проблема формування педагогічної культури. І. Зязюн розглядає професійну культуру вчителя з позицій системного підходу як багаторівневе утворення високого ступеня організованості. На його думку, мікроструктура професіоналізму вчителя містить такі складники, як педагогічне мислення, педагогічні здібності, професійні знання та вміння, індивідуальні якості вчителя [2, с. 6].

В. Зелюк, досліджуючи сутність і структуру педагогічної культури, стверджує, що є більш широка категорія – «культура майбутнього вчителя», яка поєднує в собі різні види особистісної культури, зокрема й професійну [7, с. 36].

Професіоналізм хормейстера трактується в психологічному та культурологічному аспектах і визначається як система індивідуально-типологічних особистісних властивостей суб'єкта, що корелює із соціокультурними функціями керування практикою хорового виконавства та історичними умовами цього виду діяльності. Комплекс професійних властивостей особистості дає змогу людині досягати в певному виді діяльності результатів, що відповідають історично конкретним соціокультурним потребам. Професіоналізм може оцінюватись як така властивість, що має рівневу градацію та відтінки. Професіоналізм найчастіше вважають необхідною і бажаною властивістю кожного музиканта.

Науковець Г.О. Балл професійну культуру особистості характеризує так: творче здійснення праці (володіння стратегіями творчої діяльності, загальновідомими, а також неформалізованими особистісними знаннями, розвиненість професійної інтуїції); розвиненість професійно важливих компонентів мотивації та самосвідомості (любов до своєї професії); максимальне спрямування інструментальних здібностей особистості (тільки з її творчими можливостями) на реалізацію прита-

манного конкретній професії провідного нормативного сенсу; відсутність так званих «професійних шор», відкритість світовим досягненням, долученість до інших галузей культури тощо [1, с. 58].

Поняття професіоналізму пропонується розуміти ширше від поняття художньої майстерності. Професіонал у будь-якій творчій справі має володіти майстерністю. Але не тільки ця властивість характеризує професіонала, але також визначеність соціального і економічного статусу в структурі суспільної практики, корпоративні етичні відносини, інтереси до фахових питань та інше. Ці якості є складовими професійної культури фахівця. Не треба відсторонювати психологічну теорію готовності людини до певної діяльності. Ця категорія значно ширша за змістом, складніша й істотніша для вивчення музичної діяльності, зокрема професійної діяльності хормейстера. Компетентність хорового диригента характеризується: навичками вокалізації; навичками жестикуляції та міміки; умінням образно уявляти хорове звучання (внутрішній слух); умінням керувати звучанням хору за допомогою жестикуляційно-мімічних засобів комунікації, умінням готувати себе і хор до інтерпретації творів; психолого-педагогічними, музично-теоретичними, музично-історичними знаннями. Серед різноманітних мотивів діяльності хормейстера найбільш специфічними й плідними є схильність до хорової музики та диригентської творчості, ставлення до цього виду мистецтва як до високої естетичної, етичної, виховної та дидактичної, ідейної цінності.

Для формування особистості диригента хору не менш велике значення має рівень загальної культури, знайомство з літературою, мистецтвом, уміння організувати своє самовиховання. Особистість орієнтується на певну систему поглядів, переконань у процесі здійснення й оцінки трудової діяльності у відповідному культурному просторі, у музичному зокрема. У період навчання такий естетично-культурний простір забезпечує, зокрема, професійна підготовка. Саме освіта та самоосвіта виступають ланцюгом зв'язку людини та культури, допомагає здобути знання, уміння, навички, формує світогляд, допомагає самореалізації. Поєднання культурних цінностей із професійними є основним стрижнем, що сприяє формуванню в особистості відповідного реагування на професійно значущі ситуації, активізує творчий потенціал, спонукає до виконання своїх професійних обов'язків та отримання задоволення від роботи.

Надзвичайно важливою у формуванні професійної музичної культури є виховання художньої культури, виховання стильового і жанрового мислення, що є основою професійного становлення хормейстера як виконавця-інтерпретатора хороших творів. Це здійснюється на всіх предметах диригентсько-хорового і музично-теоретичного

циклів, завданням яких є поєднання теоретичного вивчення стилів і жанрів хорового мистецтва з практичним музично-теоретичним, хорознавчим, а потім і виконавським аналізом хорових творів. Особливістю творчого осмислення стилів і жанрів буде їх інтерпретація, тобто процес їх втілення у визначених прийомах, манерах, рисах виразної жестикуляції. Водночас варто уникати формалізованого визначення диригентських жестів у виконанні різностильових хорових творів. Теоретичні знання про стилі і жанри майже переломлюються в класі диригування, причому процес пізнання повинен проходити послідовно і паралельно як на музично-історичних і хорознавчих курсах, так і в диригентському класі. Важливий бік виховання стильового і жанрового мислення – планомірне включення в навчальний репертуар протягом усього процесу навчання диригування хорових творів різноманітних стилів, жанрів, епох.

Висновки. В умовах глобалізації музичної культури в сучасному світі, зміцнення тенденції збереження національно самобутніх культур особливо важливим стає поліфункціональна установа творчої діяльності хорових колективів та їхніх керівників. Сучасний хормейстер-професіонал повинен мати високий професійний рівень, що тісно пов'язаний із професійною культурою, готовністю до мобілізації всіх своїх музикантських і артистичних можливостей для виконання функціональних завдань культурного сьогодення.

Надалі потребують дослідження такі питання, як: принципи формування та розвиток професійної культури майбутніх диригентів хору, особливості організації та підготовки виховання майбутніх диригентів, психолого-педагогічні умови забезпечення гуманістичного виховання майбутніх

фахівців в умовах музичного навчального закладу, організація та принципи самостійної роботи, пошуково-пізнавальної діяльності, а також проблема підвищення рівня професійної культури тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балл Г.О. Категорія «культура особистості» в аналізі гуманізації загальної та професійної освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти : результати досліджень і перспективи* / за ред. І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало. Київ, 2003. С. 51–61.
2. Зязюн І.А. Культурологічні аспекти педагогічної творчості. *Культура і освіта: проблеми, пошуки, творчі знахідки* : зб. мат. Вінницького пед. інституту. Вінниця, 1996. С. 5–7.
3. Кравцов В.О. Теоретичні аспекти інтерпретації змісту професійної культури вчителя. *Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 54. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2004. С. 81–85.
4. Курилович Н.В. Культура професіонального об'єднання як системообразуючий компонент общей и профессиональной культуры специалиста. *Известия Юго-Западного государственного университета*. 2011. № 2 (35). С. 83–91.
5. Теряєва Л.А. Формування методичної компетентності майбутніх вчителів музики: категоріальний аналіз проблеми. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики ХХІ ст.* : зб. матер. Міжнародної науково-практичної конф., м. Київ, 16–17 жовтня 2014 р. С. 675–682.
6. Траверсе О.О. Професійна культура як інтегративний чинник фахової підготовки і виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів. *Педагогіка і психологія професійної освіти : результати досліджень і перспективи* : зб. наук. праць / за ред. І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало. Київ, 2003. С. 238–243.
7. Шевченко О.М. Культурологічний підхід у професійній підготовці студентів музичних училищ : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2011. 250 с.